

Diversiteit lijkt in de literaire wereld nog ver te zoeken.
Doet dat er eigenlijk toe?

Is verbeelding wel of niet kleurenblind?

Diversiteit in de literaire wereld

‘**D**e vanzelfsprekendheid waarmee witte auteurs hun werk als iets universeels neerzetten, of als neutraal of als a-politiek is ongelofelijk. De vanzelfsprekendheid begint weliswaar een klein beetje af te brokkelen, maar de macht en de invalshoek blijven gewoon wit.’ Dit stelde schrijver Karin Amatmoekrim in het najaar van 2016 in *NRC Handelsblad* (Amatmoekrim 2016). Enkele maanden daarvoor was de discussie losgebarsten over ‘culturele toe-eigening’ en de rol van schrijvers, uitgevers en critici daarbij. Waar de een vond dat dat hele gegeven flauwekul was, omdat het nu eenmaal altijd om verbeelding gaat en verbeelding immers kleurenblind is, zette de ander daar tegenover dat het onvoorstelbaar was dat anno 2016 het besef nóg niet was doorgedrongen dat niet-witte schrijvers anders benaderd worden dan witte schrijvers.

Inmiddels zijn we anderhalf jaar verder. Is er iets veranderd? Is de literaire wereld nog meer gaan steunen op de kracht van verbeelding en kan die verbeelding samengaan met een groeiende diversiteit?

Boekenbal

Verschillende uitgeverijen scheppen inmiddels ruimte in het fonds voor niet-witte schrijvers. Eerder dit jaar verscheen het boek *Zwart*, een bloemlezing waarin voor het eerst werk van Nederlandse en Vlaamse auteurs met wortels in de sub-Sahara werd verzameld. De samenstellers gingen op zoek naar een gemeenschappelijke traditie, die je ‘Afro-Europees’ kunt noemen, in navolging van de ‘Afro-Amerikaanse’ literaire traditie die in Amerika als zodanig wordt herkend. De bundel *Zwart* gaat, volgens de inleiders, Vamba Sherif en Ebissé Rouw, ‘het Nederlands-talige literaire landschap voorgoed veranderen’ (Sherif et al. 2018, 13).

Of dat zo is, zal de tijd uitwijzen, tot dan zal er een hoop weerstand en vooroordeel overwonnen moeten worden. Dat diversiteit in de literaire wereld nog niet vanzelfsprekend is, bleek weer eens uit een klein relletje tijdens het Boekenbal 2018. Tijdens de opening twitterde Dipsaus (‘de tweewekelijkse podcast voor en door vrouwen van kleur en iedereen die geïnteresseerd is in een ander geluid’): ‘Een andere witte man aan het woord over een... jawel een witmang... #Boekenbal #HalloWitteMensen.’ De woedende reacties waren niet van de lucht. Zo twitterde ene Rudy van Dommelbergen: ‘Toont #boekenbal haar goede wil en diversiteit door ook “dit soort volk” uit te nodigen, bevestigen de Dipsausdames gelijk weer dat dat een grote fout was. Je kunt geen serieus evenement organiseren en

dit soort mensen uitnodigen.’ Tommy Wieringa, die gesproken had toen de tweet de wereld inging, reageerde schouderophalend (het was ‘een voetnoot bij de cultuurstrijd/identiteitsoorlog’) en plakte er in zijn column in *De Gooien Eemlander* over de kwestie een pleidooi voor poëzie aan vast.

Hoe het precies staat met de verhouding witte en zwarte lezers en kleurschakeringen bij Boekenbalgangers kan Peter Rosendaal, persvoorlichter van de CPNB (de instantie die onder meer het Boekenbal organiseert), niet zeggen. ‘Daar houden we geen cijfers van bij, je gaat mensen die je uitnodigt of benadert voor een lezersonderzoek niet vragen naar hun huidskleur,’ legt hij desgevraagd uit. Daar heeft hij natuurlijk gelijk in, maar stel dat je nu eens wél zou kijken naar de huidskleur van je lezerspubliek, wat zou daar dan uitkomen?

Eén niet-witte redacteur

Sayonara Stutgard, die samen met twee collega’s onlangs de feministische uitgeverij Chaos oprichtte, merkt dat het publiek in veel boekhandels nog erg ‘wit’ is. Wat de lezer wil is vaak leidend voor wat uitgevers op de markt brengen. Chaos wil de komende tijd alleen romans, narratieve non-fictie van vrouwen, en werk van mensen uit de lhbtq-gemeenschap en met een migratieachtergrond uitgeven in de hoop dat de literaire wereld minder een wittemannenbolwerk wordt. Stutgard: ‘Het zou het mooiste zijn wanneer we over vijf jaar overbodig zijn.’ Niet alleen de klanten zijn wit, dat zijn de boekhandelaren zelf ook, weet Ebissé Rouw van de Amsterdam University Press. Het boek *Hallo witte mensen* (Nzume 2017), waarover Rouw de redactie voerde, was nauwelijks aan boekhandelaren te slijten toen het werd

aangekondigd, vertelt ze. ‘Meestal ga je je opnieuw bezinnen als er zo weinig van tevoren wordt ingekocht, maar we wisten dat er na verschijning veel aandacht voor het boek zou komen en dat de boekhandelaren daarna zouden volgen.’

Ook bij uitgevers en de recensenten of boekenredacties van de boeken is het met de diversiteit slecht gesteld. Nederland kent welgeteld één niet-witte redacteur, te weten voornoemde Rouw. Bij redacties van boekenbijlagen van →

de landelijke dagbladen is dat aantal nul, en het aantal recensenten met een niet-witte kleur voor diezelfde bijlagen is op de vingers van één hand te tellen. Waar boekenbijlagen nog een vrij eenvoudige taak hebben (breid je stal van recensenten uit), ligt dat voor de wereld van de uitgeverijen ingewikkelder.

Wit referentiekader

Mizzi van der Pluijm, initiatiefnemer van de bundel *Zwart*, startte dit jaar haar eigen uitgeverij Pluim. Ook zij heeft alleen witte redacteurs in dienst, net als de twee en een half jaar daarvoor gestarte uitgeverij *Das Mag*. Volgens Van der Pluijm is de reden dat de literaire wereld nog niet een voor de hand liggende beroepskeuze is. 'Je komt bijvoorbeeld weinig niet-witte studenten tegen op de schrijversvakschool. Elke niet-witte redacteur kan zich bij mij melden. Als ik op de Buchmesse in Frankfurt wandel, zie ik bij westerse stands nauwelijks niet-witte redacteurs rondlopen', vertelt Van der Pluijm.

Is het érg dat beoordelaars van zowel manuscripten als daadwerkelijk verschenen boeken wit zijn? Om met de wereld van de recensenten te beginnen: de literatuurwetenschapper Ainehi Edoro deed onderzoek naar de manier waarop witte auteurs en niet-witte auteurs werden besproken. Hij concludeerde dat Afrikaans proza, ongeacht van welk deel van het continent het afkomstig was, vooral werd gezien als materiaal voor antropologische studie. In *The Guardian* schreef hij in 2016 hierover: 'Zelfs toen Afrikaanse fictie werd opgepikt in de literaire wereld, kwam die nooit helemaal los van haar antropologische aantrekkingskracht. Uitgevers en critici raakten gewend aan het idee dat fictie uit Afrika waarheden over Afrika zou bevatten' (Edoro 2016, vert. T.J.). Volgens hem werd niet-westerse fictie beoordeeld op de plot, terwijl proza van witte auteurs vaker wordt beoordeeld op klassiek literaire kwaliteiten.

Een vergelijkbare observatie deed de Zimbabweaanse schrijfster Petina Gappah. Toen in 2009 haar verhalenbundel *An elegy for easterly* verscheen, merkte ze in verschillende interviews op dat er zoveel nadruk werd gelegd op de vermeende 'authentieke' waarde van haar werk. Tijdens het festival *Writers Unlimited* in 2016 vertelde ze het publiek: 'Het getuigt van een nauwe blik om romans te waarderen op basis van realistische weergave of authenticiteit' (vert. T.J.). Het valt Rouw op dat literaire kritieken graag een duidelijk wit referentiekader bieden bij de kwalificatie van het werk van niet-witte auteurs: 'dan zie je opeens als aanbeveling: "de Nabokov van Namibië" of "de Tolstoj uit de sub-Sahara".'

Bij interviews gebeurt hetzelfde, ziet ook Karin Amatmoekrim. Eind 2016 merkte zij op in *NRC*: 'met een autochtoon gaat het over de structuur van de tekst en niet over hoe jij je verhoudt tot je afkomst en plek in de wereld. Voor elke maker van een tekst van niet-westerse afkomst is dat een standaard onderdeel van het gesprek' (Amatmoekrim 2016).

Verschillende bubbels

Ton van de Langkruis, directeur van het jaarlijkse festival *Writers Unlimited*, denkt dat de witheid van de boekenbijlagen geen groot probleem is, zij het om een onverwachte reden: 'Recensenten doen er niet meer toe, die tijd is voorbij. Dus dat boekenbijlagen van kranten wit zijn, maakt niet uit', stelt hij. Anders is dat voor uitgeverijen. 'Willen uitgeverijen overleven dan is diversiteit belangrijk. Het perspectief van de migrant ontbreekt bij elke uitgeverij, er wordt nu gewerkt vanuit "bubbels" waarbij iedereen hetzelfde perspectief heeft.' Ook hij houdt overigens niet bij hoe divers zijn publiek is.

Rouw beaamt dat boeken eenmaal verschenen vaak hun weg wel vinden, en niet per se via recensies. Voor haar zit het grootste probleem bij de uitgeverijen, die wel naar 'publieke diversiteit' zeggen te zoeken, maar waar de top wit blijft. 'Uitgeverijen willen niet-witte auteurs, maar kijken niet zelf wat ze kunnen binnen hun eigen uitgeverij. Discussies over diversiteit laten ze voeren door de auteurs.' Rouw stelt vast dat redacteurs van boeken van niet-witte schrijvers een ander referentiekader hebben en daardoor werk anders beoordelen. Het grootste gevaar daarbij is dat een niet-witte-auteur zich gedwon-

'Het perspectief van de migrant ontbreekt bij elke uitgeverij'

gen voelt om meer uit te leggen, en zo zijn tekst aanpast aan de smaak van de witte lezer.

Rouw stelde al in 2015 in *NRC* dat een ‘homo-geen’ literair milieu niet goed was voor de toekomst van de Nederlandse literatuur. De verafgoding van de ‘Usual Literary Suspects en een variatie op De Grote Drie & consorten in hippere jasjes’ staat vernieuwing in de weg. ‘Het leidt tot een herhaling van zetten en consolideert slechts de verworven status en positie van schrijvers en uitgevers. Het spreekt een specifieke doelgroep met een specifieke achtergrond en economische klasse aan. Zo blijft onze literatuur statisch, conformistisch, monocultureel en saai’ (Rouw 2015). En, voegt Rouw toe: ‘Het Nederlandse literaire landschap gaat nog steeds over desintegratie van de witte man, zoals Frits van Egters in *De avonden*’.

Het is allemaal wat somber gedacht, denkt Jurgen Maas. Hij richt zich in zijn fonds nadrukkelijk op schrijvers van niet-westerse afkomst. ‘Het kan zo zijn dat ik minder begrijp of weet, maar dan vraag ik gewoon hoe het wel zit – dat doe ik bij iedereen. Als je iets schrijft, kijk je niet naar de achtergrond van de lezer. Ik ben er bij de boeken die ik uitgeef nog niet tegenop gelopen dat de kleur van een redacteur er iets toe deed.’ Volgens Maas is kleur vooral afhankelijk van in welke bubbel je leeft. Als je alleen de grachten-gordel als wereld hebt dan is die al snel witter, maar in feite maakt kleur niet uit omdat het gaat om, daar is-ie weer, de verbeelding. ‘Wat wel van belang is, is dat er een nieuwe generatie schrijvers is die ons een ander perspectief geeft op wat er bijvoorbeeld speelt in Syrië of Irak, maar elke auteur die verbeeldingskracht heeft moet – mis hij of zij dat natuurlijk wil – dat kunnen overbrengen.’

Podia worden diverser

En daarmee zijn we opnieuw aanbeland bij de kwestie van de culturele toe-eigening die de literaire debatten sinds de zomer van 2016 voor een groot deel bepaalt. In de praktijk lijkt er niet zo veel veranderd, maar de stellingen worden actiever ingenomen en er wordt ‘aangebeukt’ tegen het witte bolwerk van de literaire wereld, met gescheld over en weer. Ondertussen worden de podia waarop auteurs zich presenteren wel degelijk diverser, zij het dat de witte en de niet-witte wereld op alle fronten – publiek, uitgeve-

rijen en boekenredacties – vooralsnog niet met elkaar in aanraking komen.

De tijd van uitgeverijen lijkt, in tegenstelling tot die van recensenten, nog lang niet voorbij. Des te noodzakelijker is het om uit de witte bubbel te stappen om aan het spookbeeld van een reservaat te ontsnappen. ●

Literatuur

- Amatmoekrim, K. (2016) ‘Elke gekleurde schrijver weet: wat je maakt landt in een politieke wereld’. In: *NRC Handelsblad*, 13 oktober. (www.nrc.nl/nieuws/2016/10/13/blij-sorry-dat-weet-ik-niet-4787744-a1526551)
- Edoro, A. (2016) ‘How not to talk about African fiction’. In: *The Guardian*, 6 april. (www.theguardian.com/books/2016/apr/06/how-not-to-talk-about-african-fiction)
- Nzume, A. (2017) *Hallo witte mensen*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Rouw, E. (2015) ‘Literatuur blijft te wit’. In: *NRC Handelsblad*, 16 mei. (www.nrc.nl/nieuws/2015/05/16/literatuur-blijft-te-wit-1495029-a968776)
- Sherif, V. en E. Rouw (samenst.) (2018) *Zwart: Afro-Europese literatuur uit de Lage Landen*. Amsterdam: Atlas Contact.